

In sermonem ingredi... Druhý diel monografie o právnych systémoch Ďalekého východu je na svete. Profesor Michal Tomášek v ňom znovu dokazuje, že podobne ako historik S'ma Čchien, známy autor *Historických zápiskov*¹, má záujem o dobré príbehy a že je tým najpopulárnejším sprievodcom v tejto oblasti. Tentoraz sa zameriava na „*medzníky konca starého práva a počiatku práva nového*“, ktoré sú v každej krajine (Japonsko, Čína, Kórea, Vietnam) iné. Drží sa kompozície na širokom plátne, s citom pre každý detail. Nejde mu len o naratívnu históriu. V nových knihách zainteresovaný čitateľ nájde napätie a vzrušujúce scény, akčnosť a prestrihy (aj na ďalšie štáty ako Laos či Mongolsko), kontinuitu a porovnanie v historickom čase. Druhá časť monumentálneho diela zahŕňa tri vzájomne prepojené knihy – 4. Recepcia, 5. Aplikácia a 6. Interpretácia, – ktoré sú pokračovaním prvých troch kníh (len pripomínam ich názvy: 1. Východiská, 2. Križovatky a 3. Úpadok).²

Úvodom oživím myšlienku o kľúčovom význame čínskeho práva pre celý Ďaleký východ, na ktorú autor upozornil v prvom zväzku a poukázali na ňu aj ďalší právni komparatisti: „*Traduje sa, že Rím dobyl svet trikrát: raz prostredníctvom armády, po druhý raz náboženstvom (kresťanstvo) a do tretice právom. Čína takisto trojnásobne dobyla východnú Áziu. Celý Východ bol pod vplyvom čínskeho vojenského myslenia, náboženstva (konfucianstvo) a právneho systému. Tradične čínske právo je teda meradlom nielen čínskej, ale do značnej miery aj celej východoázijskej civilizá-*

¹ *Records of the Grand Historian*, by Sima Qian (vydanie z roku 1993, publikované v Hongkongu) je najznámejšie čínske dielo historika S'ma Čchien (146 – 86 pred Kr.), ktoré nielenže sa stalo vzorom pre neskoršiu historickú spisbu, ale okrem Číny bolo oceňované aj v Japonsku, kde bolo k dispozícii v r. 8. storočí.

² Pozri recenziu prvého dielu: BRÖSTL, A. Michal Tomášek: Právni systémy Dálného východu I. Praha 2016, 315 s. *Právny obzor* 99, 2016, č. 4, s. 361-363.

cie.“³ Pozornému čitateľovi by nemal uniknúť ani dôvetok profesora Tomáška k tejto hlavnej myšlienke: „*Od reformiem Meidži... Japonsko ovplyvňovalo vývoj práva na Ďalekom východe oveľa významnejšie ako Čína* (s. 14).“

Recepcia (4. kniha). Pre autora sú odrazovým mostíkom úvahy o koloniálnom dualizme (ako ho vnímal Viktor Knapp) vo vzťahu čínskeho práva k ostatným východoázijským domácim systémom práva, resp. o práve vnesenom do kolónie koloniálnou mocou vo vzťahu k domácejmu právu.⁴ Tento kontext je súčasne východiskom pre tému transplantácie (v ponímaní Alana Watsona) a recepcie práva (o. i. portugalského práva v Macau, anglického práva v Hongkongu atď.), ktoré táto kniha pozorne analyzuje. Pôsobivé rozprávanie zaostruje na prelomový ústavný vývoj po skončení šógunátu v Japonsku (1868) – Ústavu japonského cisárstva (Ústava Meidži vzniká aj na pozadí vzoru prúskej ústavy) z roku 1889 s osobitými črtami a následnými *šiestimi zákonmi Meidži*.⁵ Predmetom autorovho záujmu je ďalej vývoj po podpísaní zmluvy o anexii Kórejského polostrova v roku 1910 a následná etapa kórejského koloniálneho práva (do roku 1919), francúzske právo vo Vietname od roku 1884 (s. 37 a n.), dejstvá čínskej recepcie (prelomová Pekínska republika a Dočasná ústava 1912), Sunjatsenov

³ KIM Hyung I: *Fundamental Legal Concepts of China and the West*. Port Washington – New York – London 1981, s. xiii.

⁴ Zaujímavú štúdiu s názvom *Môže existovať dobré koloniálne právo?* napísala so zreteľom na kórejské dejiny vydavateľka a spoluautorka diela KIM, M. S.-H. (Ed.): *The Spirit of Korean Law. Legal History in Context*. Leiden 2016 v 2. časti nazvanej *Právo a systém práva pod koloniálnou nadvládou*.

⁵ Šesť zákonov odkazuje na šesť hlavných zákonníkov v Japonsku, Kórejskej republike (Južnej Kórei) a Čínskej republike (t. j. Taiwane), resp. na šesť hlavných oblastí práva. Japonské „*roppo*“ sa spája s Napoleonovými kódexmi: ktoré reprezentovali päť veľkých zákonníkov, Japonci k nim ešte pridali ústavu, aby vytvorili spolu šesť kódexov (*roppo*): občiansky zákonník, občiansky proces, trestný zákon, trestný proces, obchodný zákonník.

Organický zákon 1927 ako základ ústavného usporiadania Čínskej republiky za Čankajška, Nankingská republika (1927 – 1937) s kodifikáciami rozhodujúcich právnych odvetví (šesť zákonov *Kuomintang*, z ktorých napokon bolo jedenásť – ale s prvým skutočným občianskym zákonníkom), medziobdobie od dočasnej ústavy 1931 až po návrh novej ústavy 1935. Michal Tomášek zachytáva fenomén „vpochodovania“ sovietskeho práva do vzdialenejšej Ázie a vplyv tohto faktu na právo (Mongolsko ako prvý štát s recepciou sovietskeho práva, následná ústava 1924 podľa tohto vzoru; druhá krajina – Čína 1931 – menej známa Ťiangsijská sovietska republika). Tieto pokusy sú základom neskorších podnetov o obnovu či o pokračovanie „experimentov“. „Experiment Mandžukuo“ (1932) s recepciou japonského práva a snahou vytvoriť „východoázijské Švajčiarsko“ má iný rozmer.

Aplikácia (5. kniha) ponúka reflexie o dynamickom dualizme (zmiešaný systém transplantátov z kontinentálneho a anglo-amerického práva), ktorý je vo východnej Ázii ovplyvňovaný konfuciánstvom (zachovávanie pravidiel *li*). Po skončení druhej svetovej vojny prichádza americký (oktrojovaný) ústavný model, vymedzujúci novú japonskú realitu (McArthurowa ústava 1946: suverenita štátu už nevychádza z cisára, ale z ľudu, prvý raz sa zakotvuje volebné právo žien, či individuálna povaha ústavných práv).

Inými medzníkmi sú Kórejská republika 1948 a jej ústava z roku 1960,⁶ ale aj Južný Vietnam a jeho ústava 1967. Nový obraz prináša vývoj vietnamského práva po zjednotení štátu, teda od roku 1976, za výraznej sovietskej pomoci po roztržke Vietnamu s Čínskou ľudovou republikou (ČLR, 1979).

Autor potom podrobne sleduje líniu po vzniku ČLR (1949), keď kuomintangský právny poriadok bol vyvezený na Taiwan a keď sa čin-

sky skok do revolúcie (1956) začína kritikou právneho poriadku. Ďalší vývoj indikuje mnoho tém od Veľkej proletárskej kultúrnej revolúcie (1965 – 1976) s hlavným heslom *Pohrdame právom!*, cez odsúdenie Gangu štyroch po smrti predsedu Mao Ce-tunga, až po postupné otváranie sa ČLR Západu, po Ústavu ČLR 1982 spadajúcu do obdobia kodifikácií čínskeho práva (1978 – 1986). Medzi nové témy patria „špeciálne ekonomické oblasti“ a ich právna úprava. Čínska ekonomická reforma („štyri modernizácie“ z čias Čou En-laja, 1964) sa naplňa až za Teng Siao-pchinga, v duchu hesiel „tretej cesty“ a „socialistického trhového hospodárstva“ (Ústava ČLR 1993).

Interpretácia (6. kniha) je esenciou druhého dielu (i celého diela). V tejto časti prichádzajú na rad najmä modely súdництва, resp. organizácie súdnej moci: americký model, zmiešaný model a marxistický model. Ako to kde je, to profesor Tomášek dokonalo ovláda a dôkazy o tom servíruje plným priehŕtím. Rovnako ako on považujem doterajšiu históriu ústavného súdництва v Kórejskej republike od roku 1988 (prevzala model nemeckého Spolkového ústavného súdu) za výnimočný jav a úspešný príbeh v rámci (nielen ďalekovej) Ázie⁷; trochu inak vyznieva Japonsko a jeho ústavná kontrola zákonodarstva (prispôbené americké chápanie Najvyššieho súdu). Taiwa so svojou Vysokou súdnou radou je zasa zmiešaným modelom medzi kontinentálnou a americkou koncepciou prieskumu ústavnosti zákonov.

Jedna krajina – dva systémy sa týka Hongkongu (osobitná autonómna oblasť ČLR so Základným zákonom (1987) zaručujúcim ľudské práva a slobody a nezávislosť justice aj po jeho vrátení ČLR (1997), ale tiež Macaa (1999).

Zaujímavou kapitolou je *Anatómia trestania*. Autor od konfuciánskych princípov, staro-

⁶ Po skončení vojny na Kórejskom polostrove autor zachytáva priebeh deja od *Aprílových téz* (1953) až po bizarnosti v nových ústavách KĽDR: 1998 vymenovanie zomrelého vodcu Kim Ir-sena za doživotného prezidenta KĽDR, ústavná definícia KĽDR v ústave 2012 ako „jadrovo vyzbrojeného štátu“ a Kim Čong-unova ústava 2016.

⁷ Svedčia o tom aj viacnásobné odkazy na judikáciu Ústavného súdu Kórejskej republiky. Pozri tiež: BRÖSTL, A. *On Jurisprudence of the Constitutional Court of Korea*. In MOON Jaewan – TOMÁŠEK, M. et alii: *Law Crossing Eurasia: From Korea to the Czech Republic*. Passau – Berlin – Prague 2015, p. 143-155.

čínskeho trestného práva a prezumpcie viny (s. 318) smeruje k novele trestného zákona z roku 1997, ktorá celkom odstránila pojem kontrarevolučných trestných činov,⁸ ako i k tomu, že zelenú dostala sudcovská tvorba trestného práva (predovšetkým v stanoviskách Najvyššieho ľudového súdu v rokoch 1997 – 2007). Otázkou ústavnosti trestu smrti (324-327) komentuje v komparácii s Taiwanom a Kórejskou republikou).

Už názvom zaujme kapitola *Panstvo práva alebo panstvo právom?* Japonsko, Kórejská republika a Taiwan sa hlásia k princípu vlády (panstva) práva (fa-č'). *Panstvo právom* (fa kuan) sa ako nástroj presadzovania politických záujmov v Číne rozvinulo najmä v ére dynastie Čchin. Pomocne to možno dešifrovať aj tak, že panstvo právom ako legistická koncepcia zatieňila konfuciánsku koncepciu (pozri o legistoch aj v ďalšom texte).

Pohľad do súčasnosti zaznamenáva novú vetu v článku 5 Ústavy ČĽR 1999 o tom, že ČĽR buduje socialistický „štát s vládou práva“ (fa-č'kuo-t'ia).⁹ Ďalšia novela (2004) prináša

⁸ Na ilustráciu odkazujem na prípady súvisiace s „kontrarevolučnými“ trestnými činmi, v ktorých bol obhajcom jeden z prominentných čínskych právnikov a obhajcov ľudských práv Čchang S'-č' (narodený 1927), známy aj ako „svedomie právnikov“, profesor Čínskej univerzity pre politiku a právo (neskôr aj Žen-min) v Pekingu a vydavateľ časopisu *Čínsky právnik*. Pozri napr. *Chinese Law and Government*, Vol. 31, No. 3, 1998, p. 3-7.

⁹ O desať rokov neskôr, v roku 60. výročia vzniku ČĽR (2009), sa v Pekingu konal 24. kongres Svetového združenia pre právnú a sociálnu filozofiu (IVR) s ústrednou témou *Global Harmony and Rule of Law*. Plenárny referát, ktorý som mal česť ako člen Výkonného výboru IVR uviesť v čínštine a moderovať k nemu diskusiu, mal názov *Classical Chinese Theories of Norms and Their Influence on the Development of the Traditional Chinese Legal System*, predniesol kolega *Wejen Chang* z Academie Sinica (Tchaj-pej), čo bolo pozoruhodné aj z hľadiska dovtedajšieho postoja ČĽR k taiwanskej sekcii IVR. Zaujal o. i. poukazom na legistickú koncepciu *Šang Janga* (390 – 338 pred Kr.) a *Chan Fej-c'* (280 – 233 pred Kr.) o „záväznosti zákona pre všetkých“. Jednotná aplikácia trestov (ji-sjing) značí, že každý – od vysokých ministrov a generálov až „dolu“ po obyčajný ľud – kto nerešpektuje kráľovské príkazy a porušuje

klauzulu „štát uznáva a zaručuje ľudské práva“. Plénum ÚV KS Číny prijalo rozhodnutie „vládnuť v súlade s Ústavou a riadiť štát prostredníctvom vlády práva“. Po našom – pomocou právneho štátu (fa-č' v čínštine znamená spojenie „fa“ – zákonného práva a „č'" – panstva, vlády).

Kapitolka *V súkollí justície* objasňuje peripetie porotného systému v Japonsku, nový japonský právny poriadok z roku 1948 ako vzor pre juhovýchodnú Áziu, zavedenie práva na súdny proces; inkvizitčný proces v ČĽR, opisuje tretiu súdnu reformu (2013), komentuje ohlásené rešpektovanie procesných práv (2015). Procesnému právu patrí záverečné expoé autora.

Osobitné ocenenie si zasluhuje skutočnosť, že autor – okrem znamenitého rozboru kódexov verejného práva i súkromného práva¹⁰ – prezentuje tiež najnovšiu judikatúru spravidla najvyšších (ústavných) súdov a sprístupňuje ich významné prípady. S nezávislosťou a neustranostenosťou sudcov je to zložitejšie: Siao Jang, chránenec Teng Siao-pchinga, po roku 2000 zavádza do súdництва zásadu inštitucionálneho rozvoja založenú na spájaní vysokej profesionality ľudí s ich politickými predpokladmi podľa hesla „červený a kvalifikovaný“.

Dielo inšpiruje viacerými zmienkami o minulých japonských cestách po Európe, aj za ideou právneho štátu (*Rechtsstaat* a Rudolf von Gneist), ako aj o snahách Hansa Kelsena a Gustava Radbrucha (s. 181) zapojiť sa do reformy kórejského práva po vojne. Radbruchov vplyv v Kórejskej republike neskôr sprostredkovali Zong Uk Tjong, či Arthur Kaufmann; každý z nich inak.¹¹

zákazy štátu alebo rebeluje proti zákonu, má byť bez milosti potrestaný. Zákon sa má uplatňovať voči každému – s výnimkou vládcu a dedičov trónu. Tí stoja nad ním: ak korunný princ porušil zákon, sudca potrestal jeho učiteľa, pohoniča a pod.

¹⁰ Monografia sa v historickom priereze venuje aj skúmaniu správneho práva, pracovného práva, rodinného práva, obchodného práva, finančného práva a súvisiaceho procesného práva.

¹¹ Na ilustráciu môžem doplniť, že okrem toho Kaufmannova *Rechtsphilosophie* z roku 1997 vyšla v čínskom preklade na Taiwane (Tchaj-pej, 2000).

Jednoznačne vítam najnovší imponujúci tvorivý počin profesora Michala Tomáška, ktorým skompletizoval obraz právnych systémov Ďalekého východu. Je výsledkom ľahkosti a elegancie prepojenej s fundovanosťou jeho rozprávačského umenia, ale i skvelej jazykovej vybavenosti a „skúsenosťami z terénu“.¹² Osobne mi jeho dielo v mnohom pripomína prácu

Aktuálne pripájam informáciu, že diela profesora Ulfrida Neumanna z Frankfurtu nad Mohanom vyjdú v tomto alebo v budúcom roku v Kórejskej republike.

¹² V zátvorkách na záver tejto recenzie je použitý štandardný zápis zvukovej podoby čínskeho jazyka do latinky, anglická verzia *pin-yin*. Inak v jej texte používam aj český a slovenský zápis/prepis.

najvplyvnejšieho novokonfuciánskeho učenca Ču Si (Zhuxi, 1230 – 1300), zakladateľa „školy princípov“ (li xue), ktorý energicky obhajoval a súčasne praktizoval „skúmanie vecí a udalostí“ (ge wu zhi zhi) formou „každodenného hľbania“ (jing zuo) s cieľom objavovania ich podstaty (príčin).

Ak sa aj vám predstava rajskej záhrady spája s knižnicou a kniha s jablkom zo stromu poznania, tak si ho, prosím, vezmite a jedzte z neho (je to dovolené a odporúčané), pardon – prečítajte si ho – až do posledného jadierka.

Alexander B r ö s t l *

* Prof. JUDr. Alexander B r ö s t l, CSc., Ústav štátu a práva SAV, Bratislava.